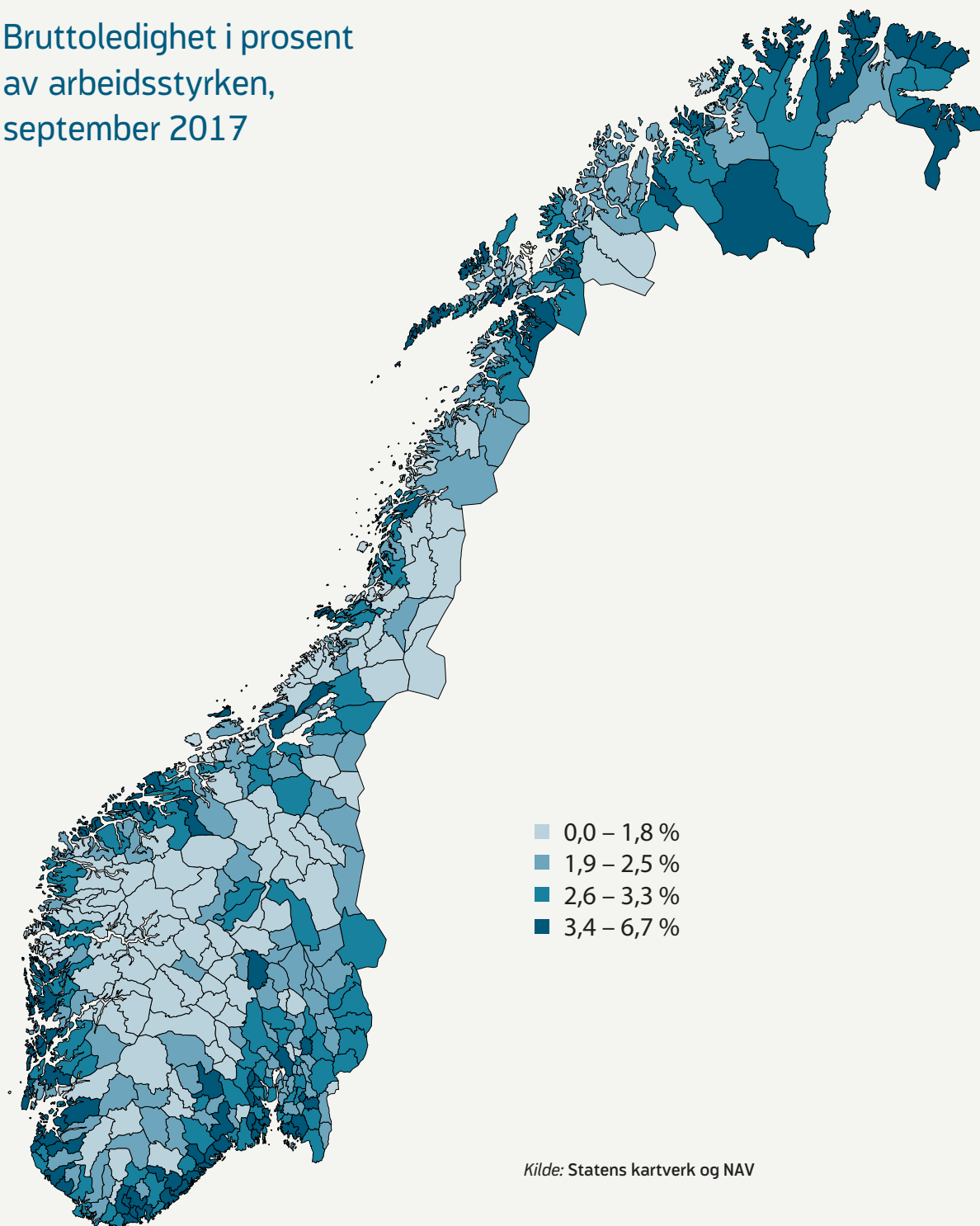

Innhold

Utviklingen på arbeidsmarkedet	3
Mobilitet og flyttevillighet blant arbeidsledige	19
Stadig færre på trygd?	41
Utenforskap og trygdeordningenes rolle: Sikkerhetsnett eller hvilepute?	59
Fedrekvoten – Uttak og holdninger	81
Digitale tjenester og brukernes tillit til NAV	97
<i>Begreper og definisjoner</i>	111

Bruttoledighet i prosent av arbeidsstyrken, september 2017

UTVIKLINGEN PÅ ARBEIDSMARKEDET¹

NAV's arbeidsmarkedsprognose

Sammendrag

Veksten i norsk økonomi tok seg opp i første halvår i år. Aktiviteten i fastlandsøkonomien økte raskere enn trendveksten, og både eksport av tradisjonelle varer og oljeinvesteringene økte for første gang etter flere kvartaler med nedgang. Antallet registrerte helt ledige og arbeidssøkere som deltar på tiltak har så langt i 2017 gått ned. Dette er også tilfellet på Sør- og Vestlandet og blant personer med yrkesbakgrunn innen ingeniør- og ikt-fag. Nedgangskonjunktoren synes nå å være bak oss. Vi venter en moderat oppgangskonjunktur fram til 2019 som vil bidra til at sysselsettingen tar seg opp framover og den registrerte ledigheten fortsetter å gå ned. Vi anslår at antallet helt ledige vil bli på 75 000 i gjennomsnitt i år, noe som tilsvarer en ledighet på 2,7 prosent av arbeidsstyrken. I 2018 venter vi at antallet helt ledige vil ligge på 70 000 i gjennomsnitt og på 68 000 i 2019, som tilsvarer henholdsvis 2,5 og 2,4 prosent av arbeidsstyrken.

Oljeinvesteringene vil bli lavere i år enn i fjor, men vi venter at fallet i år blir klart mindre enn i de to foregående årene, og vil dermed dempe veksten i norsk økonomi i mindre grad. Videre venter vi at oljeinvesteringene flater ut i 2018 og øker i 2019, og igjen bidrar til høyere aktivitet i fastlandsøkonomien. Vi venter at kronekursen vil styrke seg noe framover, men fortsatt holde seg på et lavt nivå. Dette, sammen med høyere vekst internasjonalt, vil bidra til økt eksport av norske varer og tjenester. Høyere sysselsetting og lavere inflasjon som følge av en noe sterkere krone vil bidra til høyere vekst i konsumet i år og de neste to årene.

Boligprisene har gått ned de siste månedene og vi venter at veksten i boliginvesteringene vil avta i år, men fortsatt bidra til å løfte veksten i fastlandsøkonomien. Vi venter imidlertid at både boligprisene og boliginvesteringene går ned neste år som følge av strammere kredittpraksis og høyt nivå på boligbyggingen, noe som vil trekke ned veksten i norsk økonomi.

1 NAV's arbeidsmarkedsprognoser er utarbeidet av prognosegruppen i Arbeids- og velferdsdirektoratet. Artikkelen er skrevet av Eugenia Vidal-Gil.

Utviklingen på arbeidsmarkedet

Sysselsettingen øker

Veksten i sysselsettingen tok seg opp i andre kvartal i år med 10 600 flere sysselsatte enn i første kvartal, ifølge sesongjusterte tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR). Etter en nedgang i første kvartal i fjor, har sysselsettingen økt hvert av de påfølgende kvartalene med i overkant av 6 000 personer i gjennomsnitt (figur 1). Dette er en høyere veksttakt enn i 2015. Fra andre kvartal i fjor til andre kvartal i år har antallet sysselsatte økt med 24 000. Sysselsettingsveksten har vært størst innen bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting det siste året, mens den har fortsatt å falle innen utvinning av råolje og naturgass og i industrien (figur 2). Det er innen den oljerelaterte industrien at sysselsettingen har falt det siste året, mens det i andre deler av industrien har vært stabil eller svakt økende sysselsetting. Både innen utvinning av råolje og naturgass og industrien var nedgangen i sysselsettingen i andre kvartal betydelig lavere enn i første kvartal i år. Sysselsettingen innen bygg og anlegg og overnattings- og serveringsvirksomhet har økt gjennom hele den oljerelaterte nedgangskonjunktoren vi har hatt de siste årene, noe som henger sammen med kraftig vekst i boliginvesteringene, høye samferdselsinvesteringer og at den svake kronekursen har vært gunstig for turistnæringen.

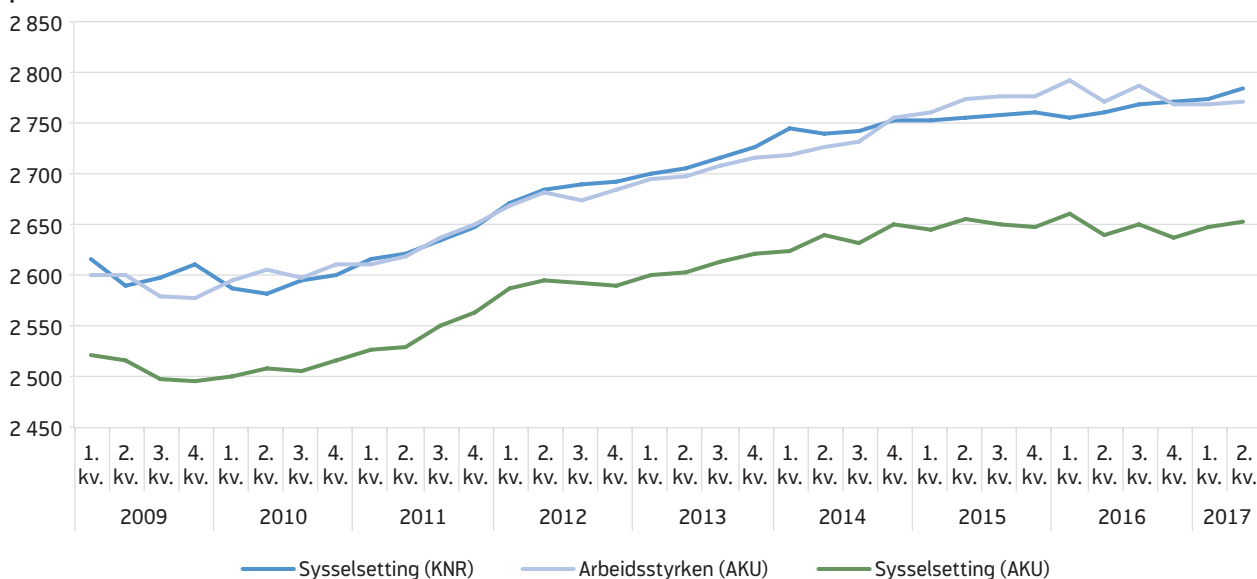
Sysselsettingen målt med SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU) har vist en svakere utvikling enn tallene fra KNR¹. Ifølge AKU var sysselsettingen omtrent stabil i 2015 for å så gå noe ned gjennom 2016. Hittil i år har veksten i sysselsettingen målt med AKU også tatt seg opp, med 7 500 flere sysselsatte i gjennomsnitt i første og andre kvartal. Veksten i befolkningen i yrkesaktiv alder har imidlertid vært større enn veksten i sysselsettingen det siste året. Ifølge AKU har andelen av befolkningen mellom 15 og 74 år som er sysselsatte falt fra 67,4 prosent i andre kvartal i fjor til 67,1 prosent i andre kvartal i år. Nedgangen i sysselsettingsprosenten var størst blant de mellom 55 og 74 år, med 0,5 prosentpoeng, mens for de mellom 15 og 54 år falt den med 0,1 prosentpoeng. Felles for alle aldersgruppene er at nedgangen i sysselsettingsprosenten har avtatt i løpet av de tre siste kvartalene.

Lavere yrkesdeltakelse

Arbeidsstyrken er summen av de sysselsatte og arbeidsledige i yrkesaktiv alder (15–74 år), og tilsva-

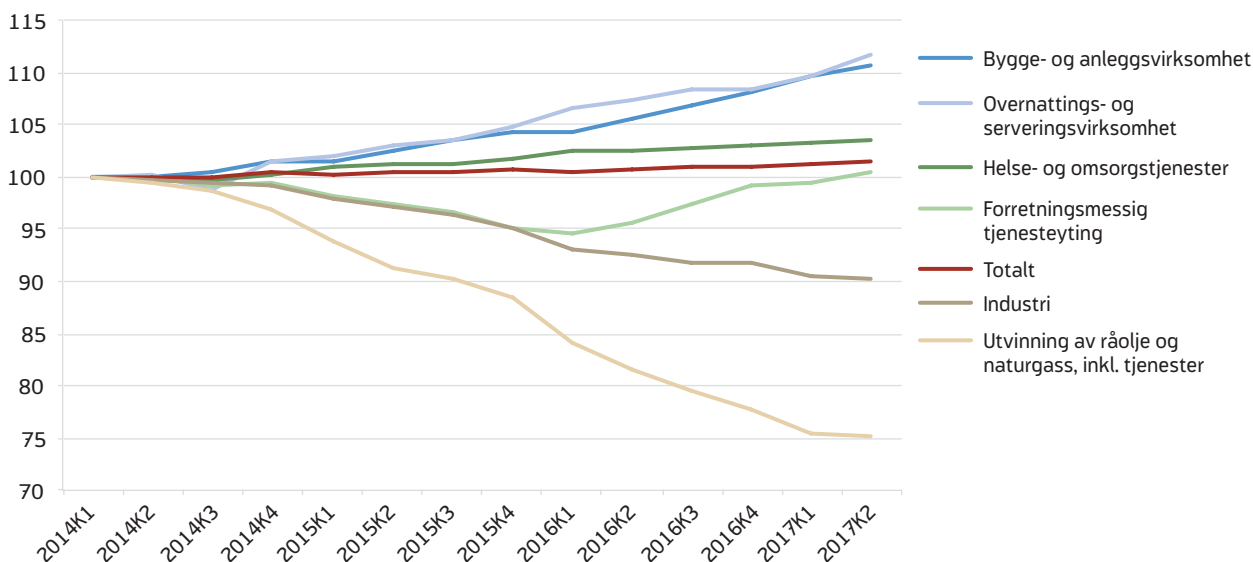
¹ Sysselsettingen målt ved AKU inkluderer kun personer registrert bosatte i Norge, og er derfor lavere enn sysselsettingen slik den beregnes i kvartalsvis nasjonalregnskap. Sistnevnte inkluderer også sysselsatte på korttidsopphold, det vil si midlertidig sysselsatte som ikke er registrert bosatte, samt sysselsatte i utenriks sjøfart.

Figur 1. Sysselsettingen ifølge AKU og Nasjonalregnskapet. Arbeidsstyrken ifølge AKU. Sesongjustert. 1 000 personer

Kilde: SSB

Figur 2. Sysselsettingen i utvalgte næringer ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2014 =100

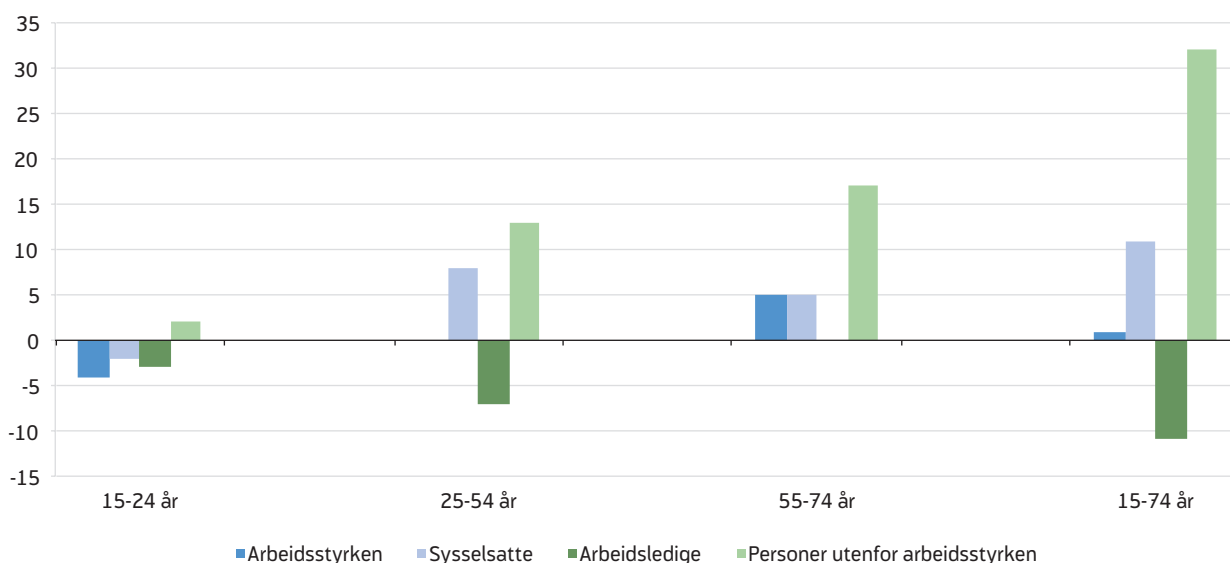
Kilde: SSB

rer tilbudet av arbeidskraft. Ifølge sesongjusterte AKU-tall fortsatte antall personer i arbeidsstyrken å øke fram til begynnelsen av 2016, for så å gå ned resten av året (figur 1). Denne tendensen ser ut til å ha snudd i år, og antall personer i arbeidsstyrken økte igjen i andre kvartal. Yrkesdeltakelsen, det vil si andel personer mellom 15 og 74 år som er i arbeidsstyrken, økte også fram til 2016, noe som ikke er vanlig i en

nedgangskonjunktur hvor ledigheten øker. De siste fem kvartalene har imidlertid yrkesdeltakelsen falt.

Fra andre kvartal 2016 til andre kvartal 2017 økte befolkningen i yrkesaktiv alder med 32 000 personer, og alle disse forble utenfor arbeidsstyrken (figur 3). Sysselsettingen økte med 11 000 personer og arbeidsledigheten falt med like mange, slik at antall personer

Figur 3. Endringer i befolkningen i yrkesaktiv alder etter arbeidsstyrkestatus. 1 000 personer. 2. kvartal 2016 – 2. kvartal 2017

Kilde: SSB

i arbeidsstyrken holdt seg uendret². Det er kun blant de yngste at antall personer i arbeidsstyrken falt, da både antall sysselsatte og arbeidsledige gikk ned. Blant de mellom 25 og 54 år var økningen i antall sysselsatte like stor som nedgangen i antall arbeidsledige, mens begge deler økte blant de eldste. Antallet personer utenfor arbeidsstyrken økte i alle aldersgrupper, og yrkesdeltakelsen falt dermed fra 70,8 prosent til 70,2 prosent. Denne nedgangen i yrkesprosenten er lavere enn det som var tilfellet i første kvartal i år i alle aldersgrupper. Det er imidlertid forskjeller mellom menn og kvinner. Hele nedgangen i yrkesprosenten kan tilskrives lavere yrkesdeltakelse blant menn, som falt fra 73,9 prosent i andre kvartal i fjor til 72,8 prosent i andre kvartal i år. Yrkesdeltakelsen blant kvinner økte derimot fra 67,5 til 67,6 prosent i samme periode.

TO MÅL PÅ ARBEIDSLEDIGHETEN I NORGE

NAV's ledighetstall viser antall personer som registrerer seg som arbeidssøkere hos NAV. Statistisk sentralbyrås (SSB) arbeidskraftundersøkelse (AKU) er en utvalgsundersøkelse som kartlegger arbeidsstyrken, sysselsettingen og arbeidsledigheten. Personer uten arbeid som ikke har rett på dagpenger kan mangle incentiv til å registrere seg som arbeidssøker hos NAV samtidig som de svarer i AKU at de er ledige og aktivt søker arbeid. Dette er en av grunnene til avviket mellom antall registrerte ledige hos NAV og ifølge AKU. Se <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/arsaker-til-ulike-tall-pa-arbeidsledighet> for noen generelle årsaker til at de to ledighetsmålene kan utvikle seg ulikt.

I perioden 2014–2015 økte arbeidsledigheten målt med AKU mye raskere enn den registrerte ledigheten, og det oppsto et uvanlig stort avvik mellom de to målene. På bakgrunn av denne utviklingen satte Finansdepartementet og Arbeids- og sosialdepartementet ned en arbeidsgruppe for å se nærmere på utviklingen i de to ledighetsmålene. Funnene til arbeidsgruppen er presentert i Andersen m.fl. (2017).

Fallende ledighet

Etter å ha holdt seg forholdsvis stabilt det meste av 2016 har antallet helt ledige og arbeidssøkere som deltar i tiltak (bruttoledigheten) gått ned hver måned siden november i fjor ifølge sesongjusterte tall (figur

4). Så langt i år har bruttoledigheten falt med 9 500 personer. Ved utgangen av september var 86 400 personer registrert som helt ledige eller arbeidssøkere på tiltak. Bruttoledigheten utgjorde 3,1 prosent av arbeidsstyrken, mot 3,5 prosent i september 2016.

På grunn av en økning i tiltaksnivået begynte antallet helt ledige å falle allerede våren 2016. Hittil i år har antallet helt ledige falt med 9 400, omtrent som bruttoledigheten. Ved utgangen av september var 68 900 personer registrert som helt ledige. Det utgjorde 2,5 prosent av arbeidsstyrken, mot 2,8 prosent ett år tidligere.

Arbeidsledigheten målt med AKU begynte å øke tidligere enn den registrerte ledigheten. Gjennom 2015 økte den også betydelig mer enn den registrerte ledigheten, og det oppsto et uvanlig stort avvik mellom de to målene (se faktaboks «To mål på arbeidsledigheten i Norge»). Det at AKU-ledigheten fanger opp grupper som i liten grad melder seg til NAV, som studenter og nyutdannede på vei inn i arbeidslivet, kan forklare mye av avviket. I tillegg fortsatte antall personer som meldte seg i arbeidsstyrken å øke i løpet av 2015, noe som er uvanlig sammenliknet med tidligere nedgangskonjunkturer, der man har sett at yrkesdeltakelsen går ned når ledigheten er økende. Samtidig er noe av størrelsen på avviket som har oppstått trolig utslag av tilfeldigheter fordi AKU er en utvalgsundersøkelse. I juli 2016 nådde arbeidsledigheten målt med AKU toppen på 5 prosent av arbeidsstyrken, men den har vist en tydelig fallende trend siden. I juli i år var den på 4,2 prosent av arbeidsstyrken. Avviket mellom AKU-ledigheten og den registrerte ledigheten har dermed blitt noe mindre det siste året.

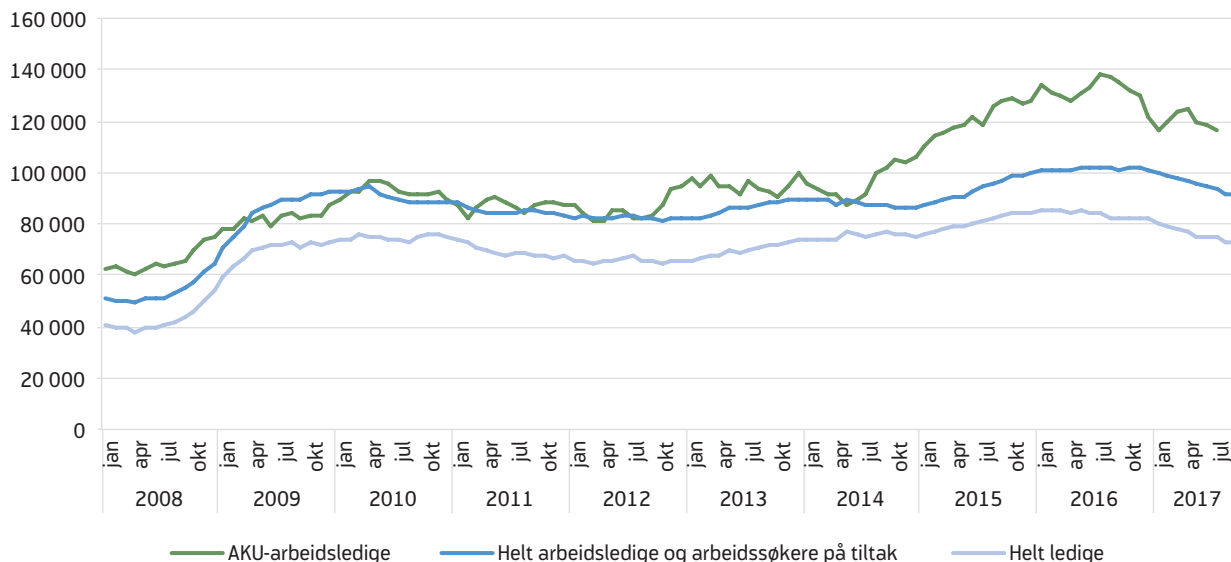
Færre nye arbeidssøkere

Samtidig som bruttoledigheten stabiliserte seg i fjor, falt antallet nye arbeidssøkere klart gjennom året, og denne tendensen har fortsatt så langt i år (figur 5). I september ble det registrert 825 nye arbeidssøkere³ per virkedag hos NAV, ifølge sesongjusterte tall. Det er i overkant av 200 færre per virkedag enn toppen i januar

² Figur 3 viser en økning i arbeidsstyrken på 1 000 personer på grunn av avrunding.

³ Nye arbeidssøkere inkluderer både helt ledige, arbeidssøkere som deltar i tiltak og delvis ledige.

Figur 4. Utviklingen i antallet registrerte helt ledige, summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak og arbeidsledige ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU). Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

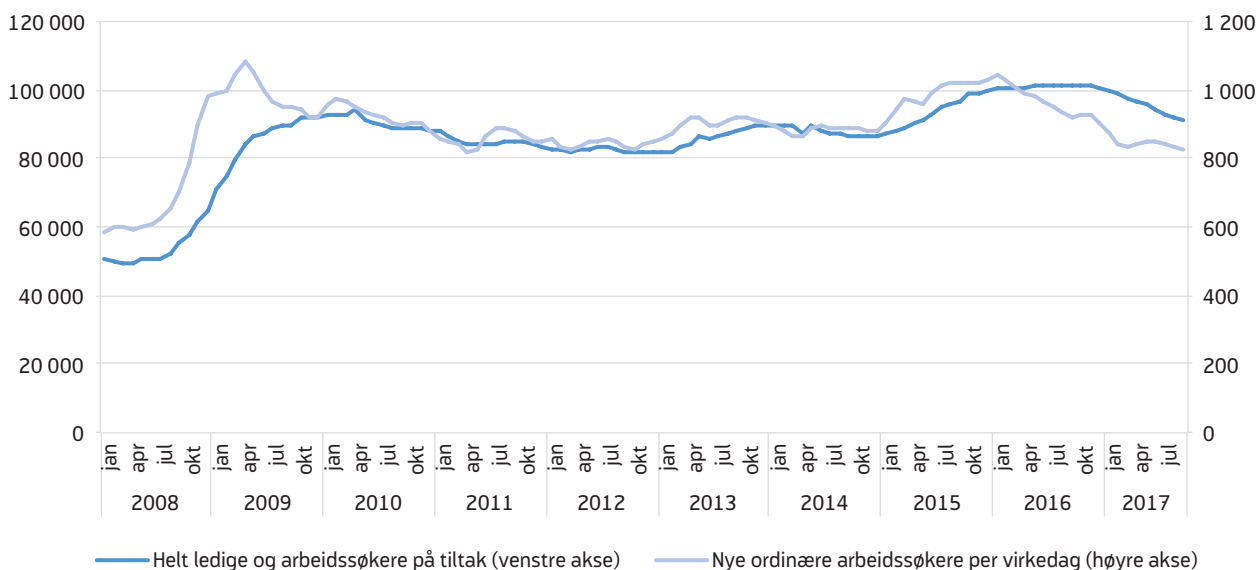
2016, og tilsvarer mellom 4 000 og 5 000 færre nye arbeidssøkere i løpet av en måned. Samtidig har det vært en økning i antallet personer som har gått lenge ledig. Ved utgangen av september hadde 17 900 personer vært registrert som helt ledige eller arbeidssøkere som deltar i tiltak i mer enn halvannet år. Det er en økning på 1 800 personer sammenliknet med september i fjor. Nesten to tredeler av denne økningen har

kommet i Rogaland og Hordaland, og økningen er størst innen ingeniør- og ikt-fag samt industriarbeid.

Ledigheten fortsetter å gå ned blant ingeniører

Den oljedrevne nedgangskonjunktoren de siste årene medførte en stor økning i ledigheten innen ingeniørfag (figur 6). Fra januar 2014 til desember 2016 økte bruttoledigheten innen ingeniør- og ikt-fag med 167

Figur 5. Antall helt ledige og arbeidssøkere på tiltak og antall nye ordinære arbeidssøkere per virkedag. Sesongjustert

Kilde: NAV

prosent, og det var særlig for ingeniører og sivilingeniører innen oljerelaterte fag at ledigheten økte mye. Siden januar i år har imidlertid bruttoledigheten innen ingeniør- og ikt-fag gått ned. Ved utgangen av september var det 1 800 færre registrert som helt ledige eller arbeidssøkere på tiltak med denne yrkesbakgrunnen enn i september i fjor. Dette tilsvarer en nedgang på 20 prosent, og ingeniør- og ikt-fag er dermed yrkesgruppen som har hatt størst nedgang i bruttoledigheten det siste året. Det er også yrkesgruppen der antallet nye ledige og arbeidssøkere på tiltak har falt mest sammenliknet med september i fjor. Vi har i tillegg sett en økning i antallet ledige stillinger innen ingeniør- og ikt-fag de siste månedene, noe som kan tyde på at ledigheten vil fortsette å gå ned.

Også innen industriarbeid har bruttoledigheten gått ned siden januar i år, etter en økning på omtrent 40 prosent i første del av nedgangskonjunktoren. Innen undervisning og helse, pleie og omsorg har ledigheten holdt seg stabil gjennom hele den oljedrevne nedgangskonjunktoren. Dette er også blant yrkesgruppene med lavest ledighetsrate.

Fallende ledighet også på Vestlandet

De siste tre årene har vært preget av svært store geografiske forskjeller på arbeidsmarkedet. Nedgangen i

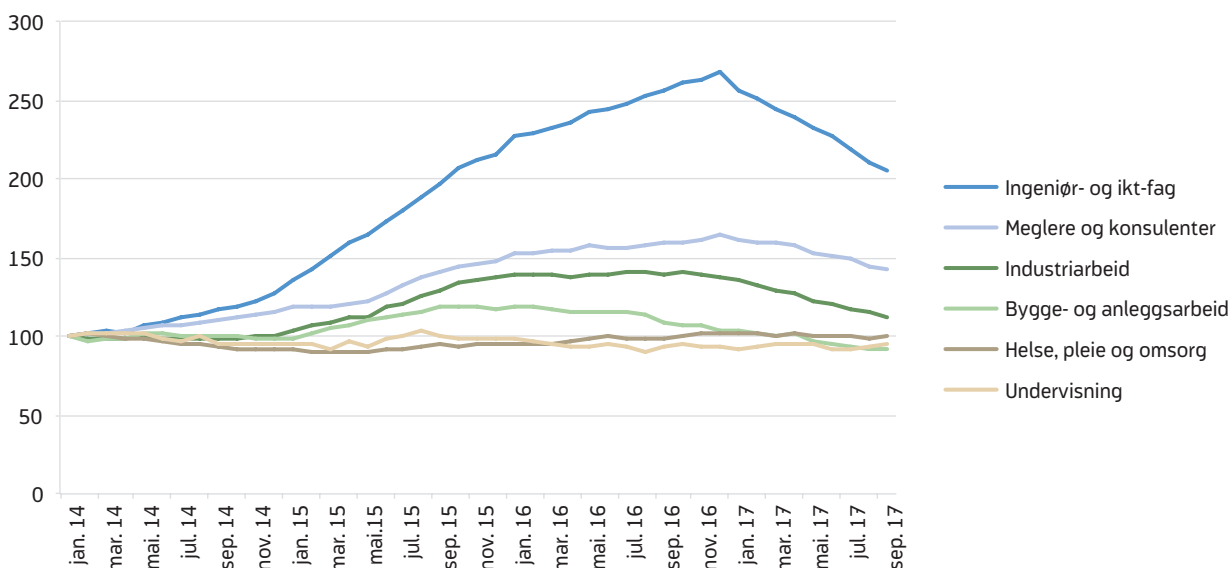
oljebransjen og oljerelatert industri har først og fremst rammet Vestlandet og særlig Rogaland. I Rogaland ble bruttoledigheten mer enn doblet fra januar 2014 til november 2016 (figur 7), og fylket gikk fra å ha nest lavest ledighet til å ha den høyeste ledigheten i landet. Også i Agder-fylkene, Hordaland og Møre og Romsdal økte bruttoledigheten klart som følge av lavere aktivitet i oljebransjen, men langt mindre enn i Rogaland. Siden desember i fjor har imidlertid bruttoledigheten gått ned på Sør- og Vestlandet. I resten av landet samlet har bruttoledigheten holdt seg ganske stabil gjennom denne nedgangskonjunktoren, og begynte å gå svakt ned allerede i fjor vår.

Utviklingen internasjonalt

Utviklingen hos våre handelspartnere er viktig for utviklingen i norsk økonomi fordi eksporten av tradisjonelle varer og tjenester utgjør om lag 26 prosent av Fastlands-BNP⁴ og påvirker etterspørselen etter arbeidskraft direkte. I 2016 gikk 78 prosent av fastlandseksporten til EU, mens 4 prosent gikk til USA, målt i løpende priser.

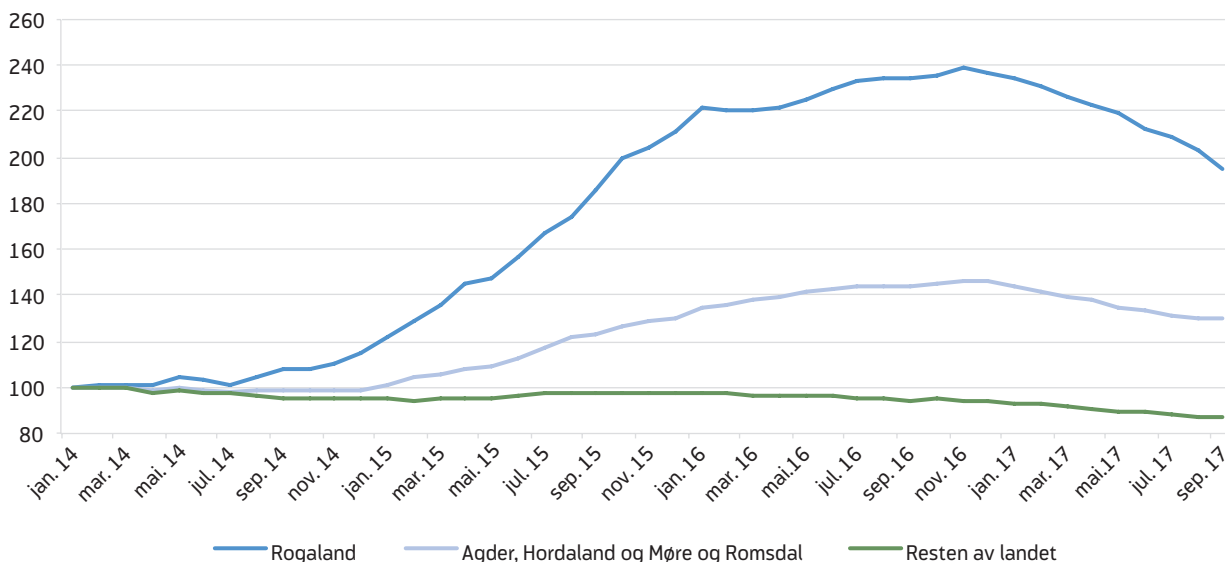
⁴ Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge er lik bruttonasjonalprodukt (BNP) utenom næringene utvinning av olje og naturgass, rørtransport og utenriks sjøfart.

Figur 6. Summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak i utvalgte yrkesgrupper. Sesongjustert. Indeksert: Januar 2014 =100

Kilde: NAV

Figur 7. Summen av helt ledige og arbeidssøkere på tiltak i ulike regioner. Sesongjustert. Indeksert: Januar 2014 =100

Kilde: NAV

Den globale økonomien

Det internasjonale pengefondet (IMF) venter at veksten i den globale økonomien vil ta seg opp framover. I sin siste prognose fra oktober anslår IMF at det globale bruttonasjonalproduktet (BNP) vil øke med 3,6 prosent i år og 3,7 prosent neste år, mot 3,2 prosent i 2016. Disse anslagene er oppjustert med 0,1 prosentpoeng siden april, samtidig som de ulike landenes bidrag til den globale veksten har blitt revidert.

IMF har nedjustert vekstanslagene for USA i 2017 og særlig i 2018. Dette skyldes betydelig politisk usikkerhet, og IMF legger nå til grunn i sin prognose at den foreslåtte ekspansive finanspolitikken ikke vil bli iverksatt innen 2018. Veksten i eurosonen⁵ har derimot blitt oppjustert som følge av den positive utviklingen de siste kvartalene. Oppjusteringen gjelder alle de store økonomiene i eurosonen: Tyskland, Frankrike, Italia og Spania. Høyere vekst i eurosonen, som er Norges viktigste handelspartner, vil bidra til høyere etterspørsel etter norske varer og tjenester framover.

⁵ Eurosonen inkluderer Belgia, Tyskland, Estland, Hellas, Spania, Frankrike, Italia, Kypros, Latvia, Litauen, Luxemburg, Malta, Nederland, Østerrike, Portugal, Slovenia, Slovakia og Finland.

I Kina har den økonomiske veksten blitt gradvis lavere de siste årene, men i første halvår i år var veksten litt høyere enn forventet, i underkant av 7 prosent målt i årlig rate. Store offentlige infrastrukturprosjekter og private boliginvesteringer bidro til veksten. IMF har også oppjustert vekstanslaget for Kina som følge av dette og forventninger om fortsatt ekspansiv finanspolitikk for å nå myndighetenes mål om fordobling av landets BNP fra 2010 til 2020.

Solid vekst i eurosonen

I andre kvartal i år økte bruttonasjonalproduktet (BNP) i eurosonen med 0,6 prosent ifølge sesongjusterte tall fra Eurostat. Sammenliknet med andre kvartal i fjor var BNP 2,3 prosent høyere. Det var særlig vekst i det private konsumet og i bruttoinvesteringene som bidro til BNP-veksten i andre kvartal. De siste fire kvartalene har veksten i eurosonens BNP vært på mellom 0,5 og 0,6 prosent, som tilsvarer årlige rater på i overkant av to prosent, og tyder på at konjunkturoppgangen i eurosonen har fått fotfeste. Industriproduksjonen i eurosonen har også vist en økende trend det siste året, og i juli var den 3,2 prosent høyere enn i juli i fjor. Dette tyder på at eurosonens BNP vil fortsette å øke framover, da utviklingen i industriproduksjonen er en indikator på den kommende utviklingen i BNP. IMF anslår at BNP i eurosonen vil øke med 2,1 prosent i år og 1,9 prosent neste år.

Arbeidsmarkedet i eurosonen har også bedret seg etter hvert som veksten har tatt seg opp. I august lå arbeidsledigheten på 9,1 prosent av arbeidsstyrken, det laveste nivået siden februar 2009, og 0,8 prosentpoeng lavere enn i august 2016. I Tyskland var ledigheten på 3,6 prosent, mens den fortsatt var høyest i Hellas og Spania, med henholdsvis 21,2 og 17,1 prosent, selv om ledigheten i begge landene hadde falt med over to prosentpoeng siden august i fjor. Sysselsettingsveksten har også tatt seg opp det siste året. I andre kvartal økte sysselsettingen med 0,4 prosent og var 1,6 prosent høyere enn i andre kvartal i fjor. Ifølge estimater fra Eurostat var antallet sysselsatte i eurosonen i andre kvartal det største noensinne.

En svekkelse av det britiske pundet, skattelettelser og høyere offentlig konsum bidro til at den økonomiske veksten i Storbritannia forble høy i 2016, tilsynelatende upåvirket av folkeavstemningen om å forlate EU (Brexit). I første halvår i år hadde den britiske økonomien imidlertid en kraftig nedbremsing, og BNP-veksten falt fra 0,7 prosent i fjerde kvartal i fjor til 0,2 og 0,3 prosent i første og andre kvartal i år. Det skyldes hovedsakelig at høy inflasjon som følge av et svakere pund etter folkeavstemningen har dempet privat konsum. Konsekvensene av Brexit vil bli klarere etter at forhandlingene om utmeldingsprosessen og en ny handelsavtale med EU avsluttes, og usikkerheten om hvilke regler og

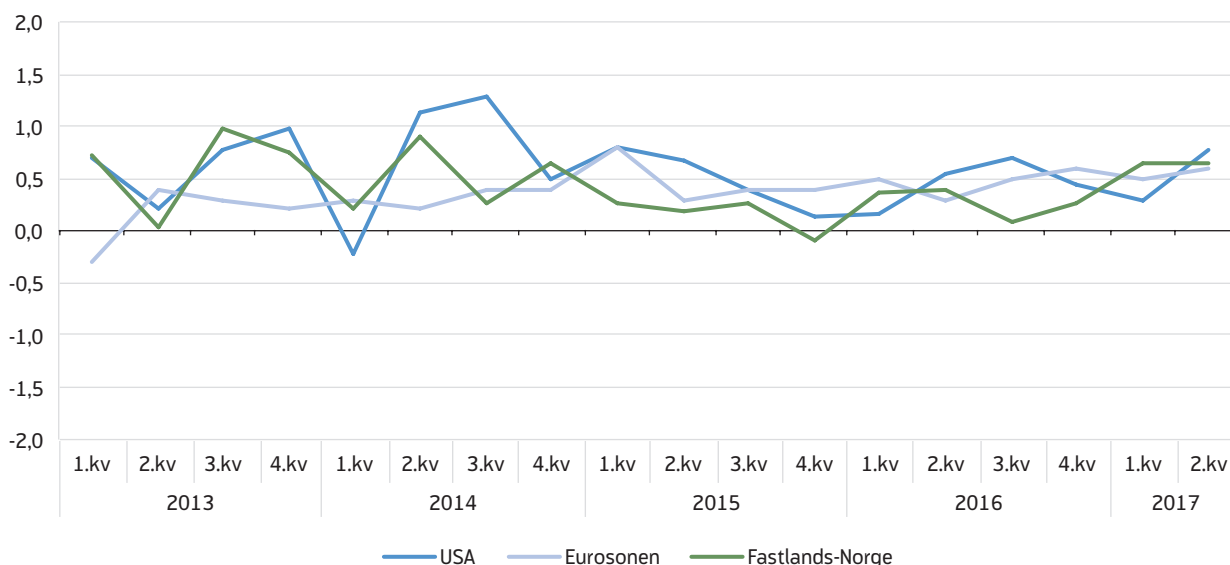
avtaler som skal gjelde dempes. Forhandlingsstillingen for EU ser sterkere ut etter valgene i Nederland, Frankrike og Tyskland. Det kan innebære strengere vilkår for Storbritannia. IMF har nedjustert prognosen for veksten i Storbritannia i år til 1,7 prosent, som er 0,3 prosentpoeng lavere enn anslått i april, samtidig som de anslår at veksten avtar til 1,5 prosent i 2018.

Moderat vekst i USA

I andre kvartal økte BNP i USA med 3,1 prosent, sesongjustert og målt i årlig rate. Dette er betydelig høyere enn i de to foregående kvartalene, da veksten var på henholdsvis 1,8 og 1,2 prosent. Veksten i det private konsumet tok seg opp i andre kvartal, og sammen med vekst i bruttoinvesteringene, bidro dette til å dra opp veksten i BNP. Arbeidsledigheten har holdt seg ganske stabil siden april etter å ha gått ned tidligere i år. I august var den på 4,4 prosent mot 4,9 prosent ett år tidligere. Sysselsettingen fortsatte å øke i august, men noe saktere enn i de to foregående månedene, og andelen av befolkningen som er sysselsatt gikk litt ned.

Det er usikkert når og i hvilken grad Trumps skattereform kan bli iverksatt, det samme gjelder investeringene i infrastruktur. Finanspolitikken i USA kan dermed gi lavere vekstimpulser til økonomien enn tidligere antatt. Ifølge IMF's siste prognose vil BNP-veksten i USA være på 2,2 prosent i år og 2,3 prosent

Figur 8. Kvartalsvis BNP-vekst blant Norges viktigste handelspartnere. Sesongjusterte tall. Prosent

Kilde: Eurostat og SSB

neste år. På lengre sikt venter IMF noe lavere vekstrater i USA som følge av lav produktivitetsvekst og aldrende befolkning.

Utviklingen i Norge

Høyere vekst i fastlandsøkonomien

Norge har vært i en nedgangskonjunktur drevet av redusert etterspørsel fra petroleumsnæringen siden slutten av 2014. Veksten i bruttonasjonalprodukt (BNP) for Fastlands-Norge⁶ tok seg opp gjennom 2016, men årsgjennomsnittet på 1,0 prosent var fortsatt klart under trendveksten på 2 prosent.⁷ I både første og andre kvartal i år økte BNP Fastlands-Norge med 0,7 prosent, ifølge sesongjusterte tall fra nasjo-

nalregnskapet (tabell 1). Dette tilsvarer en gjennomsnittlig vekst i første halvår i år på 2,7 prosent målt i årlig rate, og vi har dermed gått inn i en moderat oppgangskonjunktur.

Vekst i investeringene

De totale bruttoinvesteringene utgjør mer enn en fjerdedel av Fastlands-BNP og inkluderer både investeringer på norsk sokkel og på fastlandet. Bruttoinvesteringene gikk ned i 2014 og 2015, noe som særlig skyldes det store fallet i oljeinvesteringene (figur 9). Tross en betydelig nedgang i oljeinvesteringene i 2016, holdt bruttoinvesteringene seg forholdsvis stabile, med en nedgang på kun 0,2 prosent. Det skyldtes blant annet økte investeringer i offentlige forvaltning og økte boliginvesteringer. I første kvartal i år falt bruttoinvesteringene med 0,6 prosent, blant annet som følge av en nedgang i industri- og offentlige investeringer, før de økte med 3,2 prosent i andre kvartal. For første gang siden 2013 har oljeinvesteringene i år økt to kvartaler på rad og bidratt til å trekke opp veksten i de samlede bruttoinvesteringene.

⁶ Bruttonasjonalprodukt for Fastlands-Norge er lik bruttonasjonalprodukt (BNP) utenom næringene utvinning av olje og naturgass, rørtransport og utenriks sjøfart.
⁷ En nedgangskonjunktur er definert som en periode der veksten i BNP for Fastlands-Norge er lavere enn trendveksten. Trendveksten er en estimert størrelse. SSBs siste estimat av den årlige trendveksten for BNP Fastlands-Norge er i underkant av 2 %.

Tabell 1. Utvikling i makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig vekst og sesongjustert kvartalsvis vekst. Prosent

	2015	2016	3. kv. 2016	4. kv. 2016	1. kv. 2017	2. kv. 2017
Bruttonasjonalprodukt	2,0	1,1	-0,5	1,3	0,2	1,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	1,4	1,0	0,1	0,3	0,7	0,7
Konsum i husholdninger	2,3	1,5	0,5	0,8	0,6	1,2
- Varekonsum	1,2	-0,1	-0,2	0,7	0,3	1,4
- Tjenestekonsum	3,9	3,1	1,2	0,6	0,8	0,8
Konsum i offentlig forvaltning	2,4	2,1	0,2	0,2	0,8	0,4
Bruttoinvestering i fast realkapital	-4,0	-0,2	4,0	-1,0	-0,6	3,2
- Utvinning og rørtransport	-12,2	-16,9	-0,4	-0,9	0,9	1,8
- Fastlands-Norge	-0,2	6,1	5,2	-0,9	-0,5	2,7
- Næringer	-2,8	4,1	3,8	1,1	-0,8	-0,8
- Andre tjenester	-5,1	5,3	3,1	-2,0	1,1	5,2
- Industri og bergverk	-11,9	8,1	1,6	8,8	-11,3	-12,9
- Annen vareproduksjon	9,5	4,5	8,1	2,7	-2,7	-5,4
- Boliger (husholdninger)	3,2	9,0	2,8	2,8	2,5	1,8
- Offentlig forvaltning	0,2	5,9	10,0	-7,4	-3,6	9,0
Eksport i alt	4,7	-1,8	1,3	1,2	-0,9	1,0
- Tradisjonelle varer	6,9	-8,2	-0,3	-7,3	6,0	3,0
- Råolje og naturgass	2,1	4,3	1,3	2,0	-0,1	2,3
Import i alt	1,6	2,3	2,5	0,5	4,3	-0,4
- Tradisjonelle varer	3,2	-0,4	2,4	0,8	4,7	-1,8

Kilde: SSB (KNR)

Nedgangen i petroleumsinvesteringene tar slutt

Oljeprisen falt kraftig fra sommeren 2014 og var på sitt laveste under 30 dollar fatet. Hittil i år har oljeprisen ligget på mellom 45 og 59 dollar. OPECs medlemsland samt Russland ble enige i slutten av mai om å forlenge gjeldende kutt i oljeproduksjonen med ni måneder. Etter en nedgang i juni har oljeprisen tatt seg opp de siste månedene. Dette kan tyde på at de avtalte produksjonskuttene har blitt etterlevet. Det er lite som tyder på en kraftig vekst i oljeprisene i tiden framover. Desto mer prisene stiger, desto mer lønnsom blir utvinning av skiferolje, slik at oljeproduksjonen kan øke og prisen igjen presses ned. Vi legger til grunn i våre prognoser at oljeprisen blir på 53 dollar fatet i gjennomsnitt i år og på 55 dollar fatet de neste to årene, men det er stor usikkerhet knyttet til anslaget.

Investeringene nådde sitt høyeste nivå i tredje kvartal 2013, før de begynte å falle. Nedgangen ble klart forsterket av fallet i oljeprisen fra andre halvår 2014, og oljeinvesteringene falt med 30 prosent fra fjerde kvartal 2013 til fjerde kvartal 2016. Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser imidlertid at petroleumsinvesteringene har økt i første halvår i år (figur 9). I SSBs investeringsundersøkelse fra august har virksomhetene oppjustert anslaget for investeringene innen olje- og gassvirksomhet i 2017, men det anslås fortsatt lavere investeringer enn i 2016. Virk-

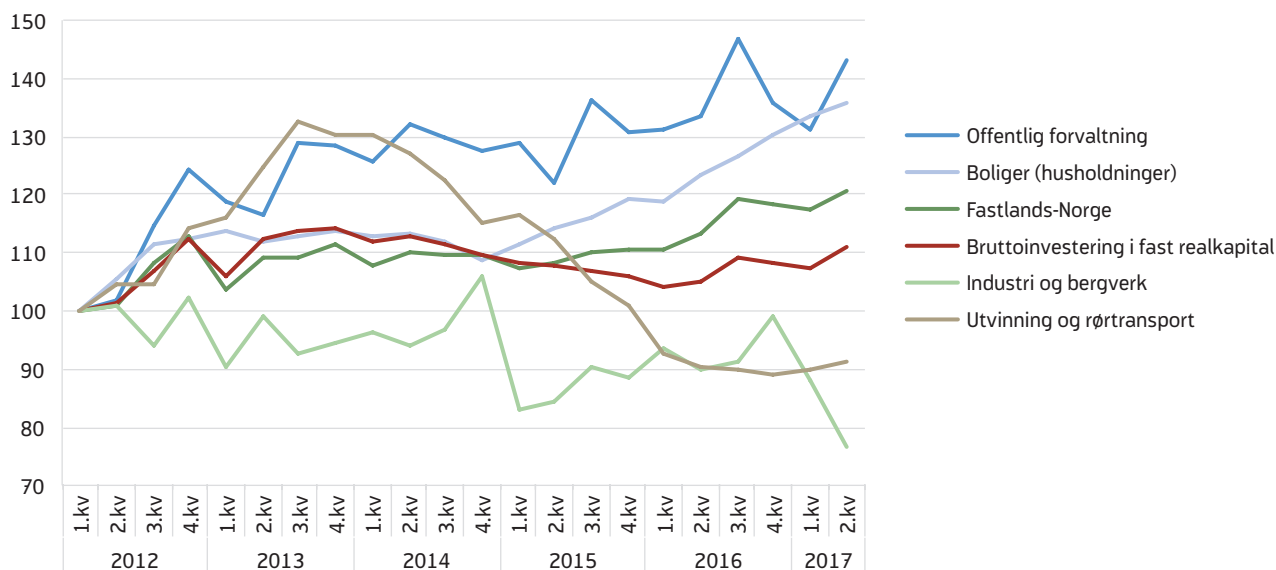
somhetenes anslag på investeringene i 2018 tyder på ytterligere nedgang, men det foreligger planer om prosjekter som ikke kom med i denne undersøkelsen og som kan bidra til vesentlig oppjustering senere i år. Vi venter at de negative impulsene fra redusert etterspørsel i oljebransjen vil fortsette i 2017, men at nedgangen i oljeinvesteringene blir klart mindre enn i 2016 og 2015. I 2018 har vi lagt til grunn at oljeinvesteringene stabiliserer seg, før de vokser igjen i 2019.

Lavere vekst i boliginvesteringene

Etter en nedgang i 2014, økte boliginvesteringene gjennom hele 2015 og 2016. Boliginvesteringene økte ytterligere i første halvår i år, og var i andre kvartal 25 prosent høyere enn i fjerde kvartal 2014, men veksttakten har avtatt de to siste kvartalene. Tallene for igangsettingstillatelser målt i bruksareal hadde vist en oppadgående trend siden slutten av 2014. Denne tendensen stoppet i april i år og antallet igangsettingstillatelser har holdt seg stabilt på et høyt nivå siden, ifølge sesongjusterte tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Det ble fortsatt gitt 9 prosent flere igangsettingstillatelser til nye boliger fra september 2016 til august 2017 enn i den foregående tolv månedersperioden.

Samtidig har det høye boligtilbudet, sammen med noe strammere kredittpraksis etter at den nye boliglånsforskriften trådte i kraft i januar i år, bidratt til at boligpri-

Figur 9. Utviklingen i investeringene. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2012=100

Kilde: SSB (KNR)

sene har begynt å falle. Ifølge sesongjusterte tall fra SSBs prisindeks for brukte boliger, falt boligprisene med 0,4 prosent i gjennomsnitt for hele landet fra første til andre kvartal i år. Dette var den første nedgangen siden fjerde kvartal 2013. Det var en bred nedgang, men boligprisene falt mest i Oslo-området. I andre store byer, blant annet Stavanger, var det derimot vekst i boligprisene. Sammenliknet med andre kvartal i fjor var boligprisene fortsatt 6,9 prosent høyere. Sesongjusterte tall fra Eiendom Norge viser at boligprisene fortsatte å falle gjennom tredje kvartal. Vi legger til grunn i vår prognose at boligprisnedgangen vil fortsette fram til neste år, men at boligprisene vil begynne å vokse igjen i 2019. Dette vil bidra til lavere boliginvesteringer i denne perioden. Vi venter at veksten i boliginvesteringen avtar i år, og at boliginvesteringene vil falle noe de to neste årene (tabell 2).

Nedgang i industriinvesteringene

I 2016 økte investeringene innen industri og bergverk med 8,1 prosent, etter en større nedgang året før. Det var en noe ujevn utvikling gjennom året, men investeringene tok seg opp de to siste kvartalene. I første halvår i år var det imidlertid en ny, kraftig nedgang i industriinvesteringene på 23 prosent (figur 9). Investeringene falt i de fleste industrinæringene i de to første kvartalene i år, blant annet innen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri, innen nærings-, drikkevare- og tobakksindustri

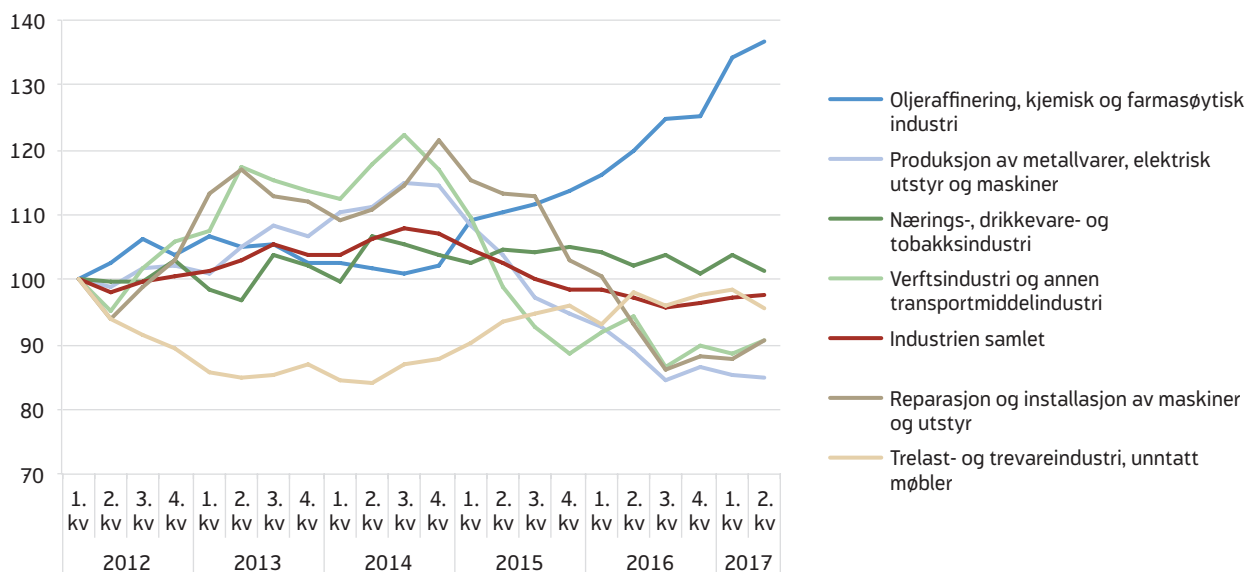
samt innen produksjon av metaller og av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner, som samlet står for omtrent tre fjerdedeler av de totale industriinvesteringene.

I SSBs investeringsundersøkelse fra august anslår virksomhetene en nedgang i industriinvesteringene for 2017 på 2,6 prosent sammenliknet med tilsvarende anslag for 2016 og målt i løpende priser. Det er anslag om lavere investeringer innenfor næringsgruppen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri samt metallindustrien som bidrar til denne nedgangen. Dette skyldes at enkelte store investeringsprosjekter som bidro til veksten i 2016 nå er avsluttet. Nedgangen i 2017 motvirkes noe av positive investeringsanslag innenfor næringsmiddelindustri, metallvareindustri samt gummi, plast og mineralsk industri. Virksomhetenes anslag på investeringene i 2018 har blitt betydelig oppjustert og tyder på en oppgang på 10,9 prosent. Det er særlig høyt investeringsanslag innen oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri samt næringsmiddelindustri som bidrar til dette. Vi legger derfor til grunn i vår prognose et fall i industriinvesteringene i år, men venter at de øker igjen de to neste årene.

Økning i industriproduksjonen

Bruttoproduktet i industrien falt gjennom 2015 og 2016 (figur 10). Nedgangen skyldes i stor grad fallende produksjon i næringene som leverer til oljeindustrien, som produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner,

Figur 10. Bruttoprodukt for industrien. Utvalgte industrinæring. Sesongjustert. Indeksert: 1. kvartal 2012=100

Kilde: SSB (KNR)

verftsindustri samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr. Disse tre næringene samlet utgjorde om lag 50 prosent av bruttoprodukt i industrien i 2014, mens denne andelen hadde falt til 41 prosent i andre kvartal i år. Utviklingen innen tradisjonell eksportindustri har vært mer positiv og bidratt til å dempe nedgangen i industrien samlet. Særlig produksjonen innen oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri har hatt god vekst siden 2015. Etter to år med nedgang, har bruttoproduktet i industrien nå økt i tre kvartaler på rad. Fortsatt høy vekst innen oljeraffinerer, kjemisk og farmasøytisk industri har bidratt til oppgangen i industriproduksjonen i denne perioden. I andre kvartal i år var det vekst i de fleste næringene, også blant oljeleverandørene.

Ordretilgangen i industrien har vist en økende trend de tre siste kvartalene etter å ha falt siden begynnelsen av 2014, også blant leverandører til oljeindustrien som bygging av skip og oljeplattformer samt maskinreparasjon og installasjon. I første og andre kvartal i år har ordretilgangen i hjemmemarkedet gått noe ned, mens økt ordretilgang fra eksportmarkedet har bidratt positivt. Fortsatt svak krone og noe høyere vekst internasjonalt vil bidra til fortsatt vekst i eksportnæringene. Vi venter derfor at industriproduksjonen vil vise en moderat vekst i år og at veksten tar seg opp de to neste årene.

Høyere vekst i privat konsum

Husholdningenes forbruk utgjør om lag halvparten av Fastlands-BNP, slik at deres forbruksbeslutninger har stor betydning for veksten i norsk økonomi. Årsveksten i konsumet i 2016 ble på 1,5 prosent, klart lavere enn i 2015. Det var tjenestekonsumet som økte, mens varekonsumet først økte i fjerde kvartal, etter fem kvartaler på rad med nedgang. I 2016 var lønnsveksten den laveste SSB har målt på 2000-tallet. Dette, sammen med høy prisvekst, førte til den største nedgangen i reallønningene på mange tiår og videre til at konsumet ble dempet. I første kvartal i år økte husholdningenes konsum med 0,6 prosent og med ytterligere 1,0 prosent i andre kvartal. Fortsatt solid vekst i tjenestekonsumet har bidratt til dette, men veksten i varekonsumet har også tatt seg opp i første halvår i år, med en økning på hele 1,4 prosent i andre kvartal.

Svekkelsen av kronekursen de siste par årene har bidratt til å dra opp inflasjonen. Vi venter at kronekursen styrker seg noe fram til 2019, og at prisveksten på impor-

terte varer dermed vil avta og bidra til at inflasjonen går noe ned igjen. Selv med moderate lønnsoppgjør venter vi derfor at reallønningene, det vil si lønninger justert for prisvekst, vil øke noe framover. Sammen med en moderat oppgangskonjunktur og økt sysselsetting vil dette bidra til høyere vekst i disponibel realinntekt for husholdningene fram til 2019 og videre i privat konsum. I tillegg til de løpende inntektene, tar husholdningene hensyn til sin formue når de bestemmer sitt forbruk, og en stor del av husholdningenes formue består av eiendom. Nedgangen vi venter i boligprisene fram til neste år vil trekke i motsatt retning. Gitt utviklingen hittil i år venter vi at veksten i konsumet vil bli høyere enn i fjor og ta seg videre opp de to neste årene.

Lavere vekst i offentlige utgifter

Offentlige utgifter, det vil si summen av konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning, utgjør rundt en tredel av Fastlands-BNP. Veksten i offentlige utgifter under den siste nedgangskonjunktoren har dermed bidratt til å heve veksten i fastlandsøkonomien. I vår prognose legger vi til grunn at offentlige utgifter vil vokse noe saktere i år og neste år enn i fjor, slik det anslås i statsbudsjettet for 2018, og dermed bidra i mindre grad til veksten i norsk økonomi.

Høyere eksport av tradisjonelle varer

Eksporten av tradisjonelle varer økte med 6,9 prosent fra 2014 til 2015, men falt gjennom hele 2016 og ble 8,2 prosent lavere enn året før. Etter halvannet år med nedgang gikk eksporten av tradisjonelle varer opp med 6,0 prosent i første kvartal og med 3,0 prosent i andre kvartal i år.

Framover venter vi noe høyere vekst i verdensøkonomien og at etterspørselen etter norske varer og tjenester dermed vil ta seg opp. Vi venter at kronen styrker seg gradvis fram til 2019, men at den fortsatt vil være svakere enn i 2014 og 2015. En svak kronekurs er positiv for norsk eksport, siden den gjør norske varer billigere i utlandet. Dette vil også bidra til høyere etterspørsel fra utlandet og til vekst i eksportvolumet av norske varer og tjenester i år og de neste to årene.

Moderat konjunkturoppgang

Veksten i fastlandsøkonomien tok seg opp i første halvår og var høyere enn den estimerte trendveksten.

Nedgangskonjunkturen som begynte for tre år siden ligger nå bak oss og vi er inne i en forsiktig oppgangskonjunktur som vi venter vil forsterke seg noe fram til 2019. Dette skyldes at fallet i oljeinvesteringer blir betydelige mindre i år, slik at de negative impulsene herfra blir mindre, og at denne nedgangen snur neste år slik at oljeinvesteringene igjen begynner å gi positive impulser til norsk økonomi. Samtidig vil fortsatt lav rente og svak kronekurs, høyere etterspørsel fra utlandet, samt noe høyere vekst i privat konsum også bidra til å løfte veksten i fastlandsøkonomien. Nedgang i boligprisene og i boliginvesteringene framover, samt lavere vekst i offentlige utgifter, vil på den andre siden dempe veksten i norsk økonomi de neste to årene (se tabell 2).

NAV's arbeidsmarkedsprognose

Arbeidsmarkedet har bedret seg i løpet av året. Tall fra både nasjonalregnskapet og AKU viser at veksten i sysselsettingen har tatt seg opp i første og andre

kvartal i år, i takt med høyere vekst i fastlandsøkonomien. AKU-ledigheten var i juli på 4,2 prosent av arbeidsstyrken, eller 0,8 prosentpoeng lavere enn i juli i fjor, og den registrerte arbeidsledigheten har falt så langt i år. Det har også vært en markert nedgang i antallet varsler om oppsigelser og permitteringer NAV mottar. De åtte første månedene i 2017 mottok NAV varsler om til sammen 18 200 permitteringer eller oppsigelser, mot 32 300 de åtte første månedene i 2016. Både NAVs og SSBs statistikk viser en økning i antallet ledige stillinger, og i Norges Banks regionale nettverk og NHOs næringslivsbarometer oppga bedriftene nylig at de venter moderat sysselsettingsvekst framover.

Ifølge AKU falt sysselsettingen mot slutten av fjoråret, men har nå økt i både første og andre kvartal. Vi anslår at sysselsettingen vil fortsette å vokse i omtrent samme takt som i første halvår resten av året, men siden vi startet året med lavere sysselsetting enn det årlige gjennomsnittet i 2016, blir gjennomsnittlig sys-

Tabell 2. NAVs prognose for utviklingen i norsk økonomi i 2017 og 2018. Prosentvis vekst om ikke annet er angitt

	2017	2018	2019
Arbeidsmarked			
Registrerte helt ledige	75 000	70 000	68 000
Registrerte helt ledige i prosent av arbeidsstyrken	2,7	2,5	2,4
Registrerte helt ledige og arbeidssøkere på tiltak	94 000	85 000	83 000
Registrerte helt ledige og arbeidssøkere på tiltak i prosent av arbeidsstyrken	3,4	3,1	3,0
AKU-arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	4,2	3,9	3,7
Sysselsettingsvekst (AKU)	0,4	1,2	1,2
Arbeidsstyrkevekst (AKU)	-0,2	0,9	0,9
Realøkonomi			
Konsum i husholdninger mv.	2,3	2,5	2,9
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	5,0	1,2	0,7
- Boliginvesteringer	6,7	-3,5	-3,7
Petroleumsinvesteringer	-2,5	-1,5	7,0
Eksport	1,6	1,7	2,6
- Tradisjonelle varer	2,1	5,0	3,3
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge	1,8	2,1	2,4
Valutakurs og oljepris (nivå)			
NOK per euro	9,2	9,2	9,1
Råoljepris i dollar	53	55	55

Kilde: NAV

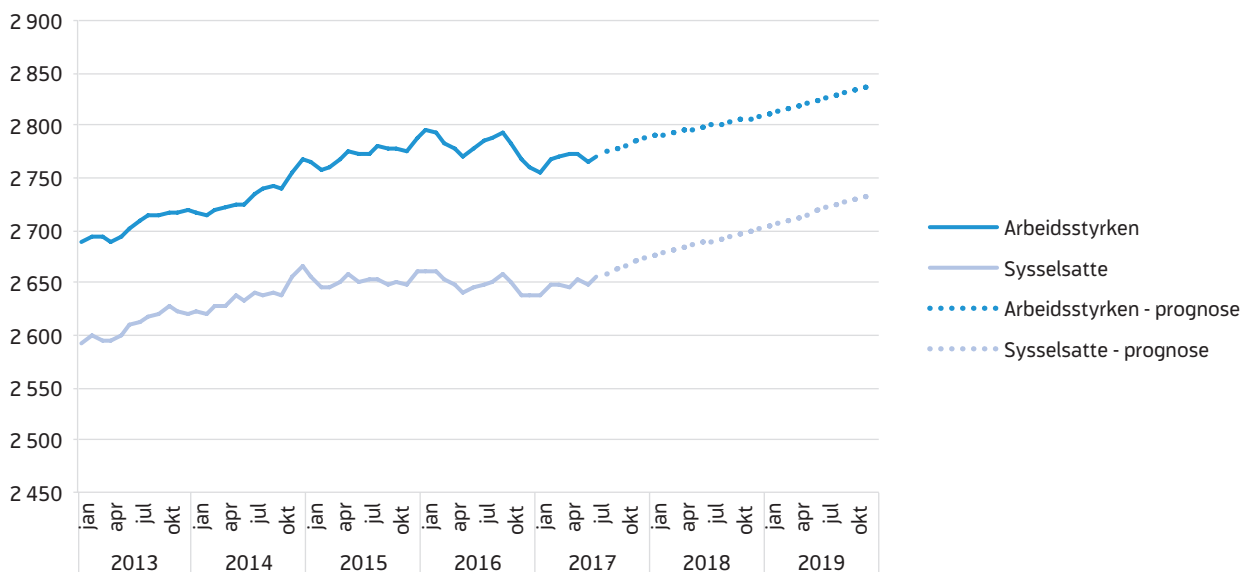
setning i 2017 bare om lag 10 000 høyere enn i fjor. I 2018 og 2019 venter vi at veksten i norsk økonomi tar seg noe opp og at sysselsettingen vokser litt raskere, med rundt 30 000 personer i gjennomsnitt hvert år (figur 11).

Arbeidsinnvandringen har avtatt under denne nedgangskonjunkturen, slik vi også så under finanskrisen. Siden 2015 har både innvandringen falt og utvandringen økt, ifølge befolkningsstatistikk fra SSB. I andre kvartal i år var nettoinnvandringen i overkant av 5 000 personer, som er den laveste i løpet av andre kvartal siden 2005. Det er arbeidsinnvandringen fra Europa som går ned: Nettoinnvandringen fra blant annet Polen og Litauen har falt betydelig i løpet av de to siste årene, og blant svenskene har utvandringen vært større enn innvandringen de siste fire årene. I tillegg har nettoinnvandringen fra land med konflikter, som Syria og Eritrea, blitt halvert fra andre kvartal i fjor til andre kvartal i år. Asylsøkere er imidlertid ikke med i denne statistikken før de har fått godkjent sin asylsøknad og blir bosatt. Vi legger til grunn noe lavere nettoinnvandringen framover, også fra Europa, slik det anslås i SSBs befolkningsframskriving. Dette bidrar til å dra ned veksten i arbeidsstyrken de nærmeste årene. Bedre konjunkturer vil på sin side bidra til at yrkesdeltakelsen øker mot 2019, og vi legger også til grunn at flere av de mange flyktingene

som kom i andre halvår 2015 vil komme med i arbeidsstyrken de neste to årene. Samlet anslår vi at veksten i arbeidsstyrken vil ta seg noe opp igjen framover. Antall personer i arbeidsstyrken har økt de siste månedene etter å ha falt siden i fjor høst og i vinter. Selv om vi venter at det fortsetter å øke resten av året, vil det i gjennomsnitt være rundt 5 000 færre personer i arbeidsstyrken i år enn i fjor. I 2018 og 2019 anslår vi at arbeidsstyrken vil øke med cirka 25 000 i gjennomsnitt hvert år.

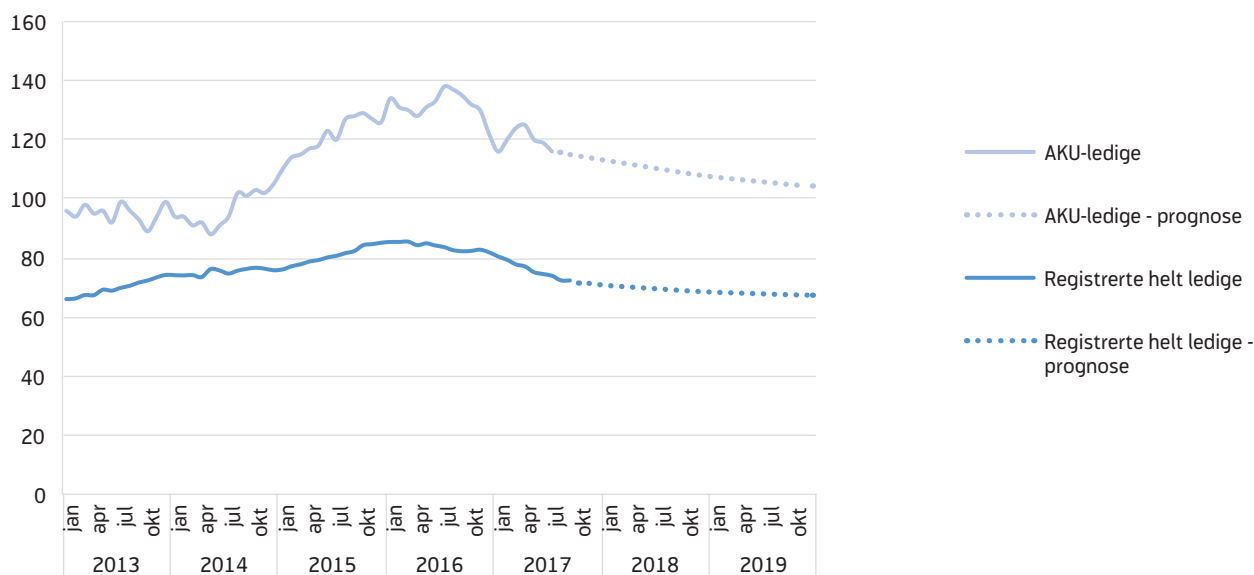
Arbeidsledigheten målt med AKU har vist en tydelig fallende trend siden i fjor høst, selv om den kan svinge en del fra måned til måned. Vi venter at den vil fortsette å gå noe ned framover da Norge går inn i en moderat oppgangskonjunktur, slik at sysselsettingen øker mer enn arbeidsstyrken (figur 12). Både bruttoledigheten og antallet helt ledige har falt med over 9 000 personer fra desember til september, justert for normale sesongvariasjoner. Dermed har utviklingen vært noe bedre enn vi la til grunn i vår prognose i juni. Vi venter at den registrerte arbeidsledigheten vil fortsette å falle framover, om enn noe saktere enn hittil i år. Vi anslår at det i gjennomsnitt vil være 75 000 helt ledige i 2017, mens det neste år blir om lag 70 000 helt ledige i gjennomsnitt og 68 000 i 2019. Det innebærer en ledighet på 2,7 prosent av arbeidsstyrken i 2017, 2,5 prosent i 2018 og 2,4 prosent i 2019. Dersom tiltaksni-

Figur 11. Utviklingen i arbeidsstyrken og sysselsettingen ifølge AKU.1 000 personer. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

Figur 12. Utviklingen i antall registrerte helt ledige og ledige ifølge AKU. 1000 personer. Sesongjusterte tall

Kilde: SSB og NAV

Tabell 3. Befolkning i yrkesaktiv alder, arbeidsstyrken, sysselsatte og arbeidsledige ifølge AKU

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Befolkning 15–74 år	3 618 000	3 680 000	3 743 000	3 798 000	3 850 000	3 896 000	3 934 000
Arbeidsstyrken	2 602 000	2 629 000	2 677 000	2 704 000	2 734 000	2 772 000	2 779 000
Sysselsatte	2 508 000	2 543 000	2 591 000	2 610 000	2 637 000	2 651 000	2 647 000
Yrkesdeltakelsen	71,9 %	71,4 %	71,5 %	71,2 %	71,0 %	71,2 %	70,6 %
AKU-arbeidsledige	94 000	86 000	86 000	95 000	96 000	121 000	132 000
Registrerte helt ledige (NAV)	74 643	69 395	65 682	69 719	75 254	80 561	83 813

Kilde: SSB og NAV

vået blir som det er foreslått i statsbudsjett 2018, vil dette innebære en bruttoledighet på 3,4 prosent av arbeidsstyrken i år, 3,1 prosent neste år og 3,0 prosent i 2019.

Næringsvise forskjeller

Den oljedrevne nedgangskonjunkturen ser nå ut til å være over og vi venter en moderat oppgangskonjunktur fram til 2019. Vi venter imidlertid fortsatt nedgang i oljeinvesteringene i år, men at nedgangen snur neste år og oljeinvesteringene øker igjen i 2019. Vi anslår derfor at sysselsettingen innen utvinning av olje og gass og innen industri- og tjenestenæringer som leverer til oljeindustrien vil fortsette å falle, men at nedgangen avtar gjennom prognoseperioden. I andre deler av

industrien forventer vi at fortsatt svak krone og høyere etterspørsel fra utlandet vil bidra til økt aktivitet og økt sysselsetting både i år og de to neste årene.

Bygge- og anleggsnæringen har vært blant næringene med størst vekst i sysselsettingen de siste årene. Vi venter at sysselsettingen innen bygge- og anleggsbransjen vil fortsette å øke fram til 2019, men at den vokser saktere framover som følge av lavere boliginvesteringer.

Helse- og omsorgstjenester sysselsetter flest personer i Norge, over 20 prosent av de sysselsatte jobber her. Sysselsettingen i denne næringen har økt jevnt, og vi legger til grunn at den vil fortsette å øke de neste årene.

Makromodellen KVARTS

Denne prognosen er basert på modellsimuleringer vi har gjort med den makroøkonometriske modellen KVARTS. KVARTS er en modell for norsk økonomi utviklet av Statistisk sentralbyrå (SSB). Modellen er estimert på data fra kvartalsvis nasjonalregnskap og er basert på økonomisk teori. For mer informasjon om modellen, se <https://www.ssb.no/forskning/makrookonomi/konjunkturanalyser-og-prognoser/modag-og-kvarts>

Videre venter vi økt sysselsetting i de private tjenestetæringene de nærmeste årene.

Referanser

Andersen, Ulf, Ådne Cappelen, Einar Nordbø, Helge Næsheim, Johannes Sørbø og Ragnar Torvik (2017) «Mål for arbeidsledigheten: Avvik, årsaker og supplerende indikatorer». Arbeidsnotat 8/2017 Finansdepartementets notatserie.